

LA "RELACIÓ NOVA I MOLT CURIOSA DE LA VIDA DELS PASTORS"

Pep Vila i Medinyà

La "Relació nova i molt curiosa de la vida dels pastors"¹ és un extens relat, en vers, transmès oralment durant diverses generacions, que explica la vida i els costums² dels pastors. Aquesta obreta era molt popular als dos vessants dels Pirineus. Els pastors recitaven aquesta composició narrativa, que duu el títol de "relació", a l'hora de dinar o de sopar, mentre feien les feines del seu ofici, en els preparatius per pujar i baixar els ramats a muntanya, com a expressió de lleure en les vetllades i aplecs. L'erudit rossellonès Pere Vidal³ la creu una composició de final del segle XVI,⁴ per alguns detalls que apareixen incrustats al text. Ell l'havia sentida recitar sencera per un pastor de nom Saragata que tenia la barraca de Clots de Forn (vall d'Err). D'altres pastors interrogats de la Coma de Conreu (Vall de Núria), de Prats de Toses i de les Planes, del Pla dels Avellaners (vall de la Tet), Llanós i Carlit n'hi havien dictat fragments.

Durant el segle XIX fou profusament difosa i editada. Algunes edicions van il·lustrades amb un boix en el qual es veu un pastor que té tractes amb el seu etern rival, el llop. Joan Amades⁵ en va recollir una versió a Ripoll,⁶ cantada per Joan Puig (1935). Segons aquest folklorista, quan els pastors, al mes de setembre, baixaven de les muntanyes amb tot el ramat, hi havia el costum de trobar-se amb els amos del ramat i els familiars. Allí, després de sopar, els pastors explicaven llegendes, facècies, i recitaven aquesta composició. Esteve Puigmal en el llibre *La polla rossa*⁷ explica que aquesta relació⁸ es cantava a la Garrotxa durant l'arreplega del blat de moro, quan als vespres s'espellofava a la llar. En una ocasió l'havia cantada un pastor, amb el títol de "La rondalla dels pastors".

Sense haver-los vistos tots, consignem la següent relació d'edicions, extretes de diversos catàlegs i fons bibliogràfics, que mostren la popularitat i la difusió d'aquest plec. Encara que Joan Amades és de l'opinió que aquesta obra fou impresa al principi del segle XVIII, malauradament, no he pogut trobar cap edició d'aquesta centúria. Les més reculades que he vist són de la primera meitat del segle XIX:

Olot, Miquel Costa, estamper, s/d.

- Figueres: Estampa y libreria d'Anton Matas, 1825, 8 pàgs.⁹

- Vich, Ignasi Valls. 1842. 8 pàgines a dues columnes.
- Manresa: per Ignasi Abadal, s/d.
- Manresa: Imp. y Llibreria de Pau Roca, 1864.
- Barcelona, Ignasi Estivill, 1835?
- Barcelona, Estampa dels H. de la viuda Pla, 1848
- Barcelona, Joan Centené, estamper, s/d.
- Barcelona, En la estampa de Joan Forns, estamper, en lo carrer de Amargòs, s/d, s/p.
- Barcelona, Imp. de J. Tauló, 1852.
- Puigcerdà, Impremta de Joan Diuenge, s/d. 31 pàgs.
- Perpinyà: *Relació de la vida del pastor*. Edició de Pere Vidal, Perpinyà 1888. Fascicle V del *Cansoner Català del Rossellò i de Cerdanya*. Anteriorment aquesta relació havia estat publicada a *Le Papillon, journal humoristique, littéraire et artistique de Perpinyà* (1885).

Composició

Com ja ens avança el títol, la història narra els avantatges i algun inconvenient de l'atregada vida dels pastors. És un reflex d'un grup social, molt nombrós, en una època determinada. Encara que els pastors no tenien una vida material gaire confortable, el paper assenyala, en clau d'idil·li pastoral, la gran fortuna que té el pastor podent-se dedicar a aquest preuat ofici, comparada amb la dissort del vilatà que ha de viure a ciutat. En aquest sentit el paper recull l'eterna oposició camp/ciutat, les relacions, no sempre cordials, que hi havien entre amos i pastors. És notori el to irònic amb què és contada la història, gran part de la qual ens la transmet un narrador, per bé que el protagonista i també altres personatges secundaris prenen en algunes ocasions la paraula. Com a tota narració mínimament estructurada, hi trobem un plantejament, un nus i un desenllaç, encara que la narració de la vida pastoral sigui un xic desordenada per la barreja de conceptes sobre costums, psicologia i vida, incisos que es van repetint al llarg de més de cinc-cents versos, amb diverses històries dintre de la narració. Una primera part explica les alegries i avantatges del pastor d'una manera molt general. A continuació el narrador parla del pastor en un sentit molt més individual, se centra en la seva vida quotidiana. Finalment, el desenllaç insisteix en la lluita del pastor amb el seu etern enemic, el llop. Algunes relacions, com la que avui estudiem, afegeixen una conclusió moralitzadora mitjançant la faula de "El pastoret mentider". És curiosa la crítica i la ironia que la narració destil·la contra l'estament religiós i social del moment: "i renego de la gent / que van cansats / detràs de sas vanitats, /

per replegar / lo que morts han de deixar”; el pagès ric, els vells saberuts, les minyones bellacones, les mestresses tacanyes, les cuines potineres, etc. Per la seva llargària és una narració, a voltes idealitzada, que reflecteix la visió d’un cert món pastorívol a la muntanya catalana. L’enunciat de l’obra conté un discurs molt variat. L’anònim autor crea una mena de pastitx en el qual s’hi barregen digressions, dissertacions, narracions, activitats, interpel·lacions al lector i diàlegs amb altres personatges, per tal de fer el text més atractiu. Com que en el text hi ha narrades moltes accions, el “tempo” de “la vida del pastor” és molt ràpid. El seu autor introdueix algunes de les unitats del discurs amb aquests enllaços:

- “Mes tornem al pastoret
- “Despertem al pastoràs
- “Y si troba un camarada / li conta al cas / y li diu: — Bernat, sabràs/ que aquesta tarda...
- “Anem, que es tart; / Bernat, adéu: Ell te guard;
- “Sos amos van preguntant / y dient: — Jaume-Guillem, / avuy habeu vist lo llop?”

Quan apareix el llop, hi ha petits monòlegs, moviments narratius, breus i precisos, que ens informen de com els pastors menen i guien els gossos. La veu del narrador usa marques de caràcter oral i fórmules per captar l’atenció del seu auditori. Són estratagemes per convidar-lo a participar en el relat, per integrar-lo millor.

Contingut

El narrador compara el viure del camp amb el de la ciutat, exalçant en tot moment el primer. Com que l’hivern és època de cria, la feina del pastor és més penosa i desagradable. En canvi, l’estiu és més agraït. El clima és benigne i les ovelles no necessiten tanta cura. L’instint animal duu els xais nascuts a aplicar-se a la mamella de la seva mare. És un do de la naturalesa veure’ls mamar sense cap coneixença prèvia. En aquelles muntanyes el pastor es regala amb la música de les esquelles. Els ocells també li fan la vida agradable, són com músics per a l’oïda del pastor, i aprofita per enumerar-los. Com en un bestiar medieval, una guineu duu el compàs de l’orquestra improvisada en la qual hi participen tots els ocells de la contrada.

Un segon moment de l’obra té l’inici aproximadament en el vers 162, que diu: “Despertem al pastoràs.” A partir d’aquí el pastor es lleva i, si no plou, porta el ramat a pasturar. Aleshores, dedica una estona a l’oració, una altra a berenar, i una a buscar bolets per rega-

lar a les mestresses. Aquí és on potser la narració agafa un relleu més doctrinari perquè resa, llegeix la doctrina, medita la llei divina, compleix, per tant, amb les obligacions del bon cristià.

Més endavant es produeix un canvi de narrador, que passa de la tercera persona a la primera (monòleg del pastor). L'inici exacte d'aquest fragment el marca el vers: "Diu: —ja és temps de morrià" (v. 217). El monòleg consisteix en una lloança per boca del pastor a la seva feina. Parla, entre d'altres coses, del treball artesanal que realitza al marge del que la vida al camp comporta, i també ironitza discretament entorn de la religió, la feina dels capellans, etc.

En el vers 294 es dóna de nou la paraula al narrador. Aquest segueix exalçant la vida rural amb exclamacions del tipus: "O què vida!" (la del pastor), fins que introdueix el primer i únic entrebanc: l'aparició del llop, acompanyat però de la seva consegüent derrota. Dins d'aquest episodi hi ha també una part en primera persona en què el pastor aconsegueix defugir el llop. El següent moment el marca un altre canvi de persona, ja que el narrador torna a prendre la paraula. Això succeeix en el vers 337 que diu: "després se posa a xiular". Aquí el pastor fa un inventari d'aquelles ovelles que han sobreviscut als atacs del llop,

RELACIO NOVA, Y MOLT CURIOSA,
DE LA VIDA DELS PASTORS;
en que se manifestan los treballs, y
grans combats que tenen quant los
hix lo Llop, y lo molt alegre,
y divertida que es
llur vida.

Encapçalaments de la primera pàgina de plecs del segle XIX de la "Relació de la vida dels pastors...".

RELACIO NOVA

Y MOLT CURIOSA

DE LA VIDA DELS PASTORS:

EN QUE SE MANIFESTAN LOS TREBALLS Y GRANS
combats que tenen quant los ix lo Llop, y lo molt
alegre y divertida que es llur vida.

VIDA DELS PASTORS.

RELACIO NOVA

y molt curiosa en ques manifesta los treballs y grans
combats que tenen quant los ix lo Llop, y molt
alegra y divertida que es llur vida.

que són la majoria; després toca una estona el flabiol, torna a menjar quelcom, parla amb el gos... Fins que un altre canvi de persona torna a encetar un altre moment d'aquest desenvolupament: el moment en què el pastor explica a en Bernat els successos del dia amb el llop. Aquesta part té inici al vers: "I li diu: —Bernat, sabràs."

I ja gairebé per acabar, amb el vers 431: "Quant lo pastor està sopant" s'obre pràcticament l'últim moment del desenvolupament de l'obra, en la qual el pastor explica als amos de la ramada la seva victòria i l'èxit professional davant del llop. Aquests li ho premien amb molts elogis i recompenses, fins que l'episodi iniciat amb el vers "Després que és eixit lo sol" (470) marca definitivament la clausura de la trama de la història. Transcorreguda la nit, la sortida del sol lleva de nou la vida al mas per començar un altre dia la lluita pel pa amb el munyir, l'esmorzar, el pasturar, etc. No puc deixar d'assenyalar en aquesta obra la vivacitat i el realisme, la narració viva d'alguns diàlegs, sobretot quan apareix el llop. En el vers 483 el narrador conclou la relació de la vida del pastor. S'acomiada del lector i insisteix, altra volta, en la meravellosa vida que porta el pastor a muntanya. Després demana disculpes a l'auditori per les mancances de composició i estil que pot tenir l'obra. Aquest acabament dóna la impressió que la "relació" donava per ser una obra glossada davant d'un públic. Aquests tipus de disculpes les trobem en les lloes inicials o finals de moltes obres teatrals.

El gravat¹⁰

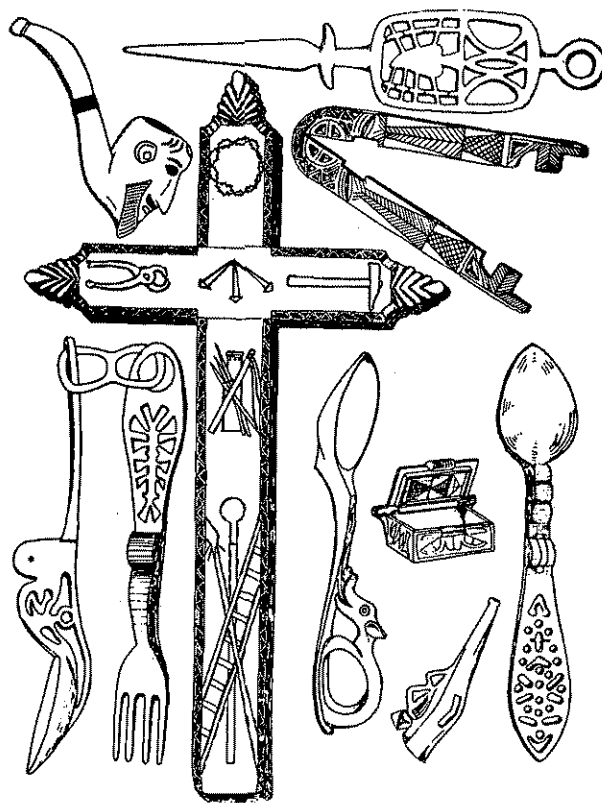
El boix escollit per il·lustrar la capçalera del romanço és adequat a la història. El gravat se situa en el primer quart superior de la primera pàgina, fa funció de portadella. La majoria de les edicions consultades el reproduïen sense cap variació. Sobre un paisatge rudimentari, entre munyanes, amb un castell al fons, es veuen dos pastors, de mides distintes, hieràtics, abillats amb el seu vestuari característic. N'hi ha un de dret, en una posició vigilant, i un d'assegut, prop de la barraca, que toca el flabiol. Els dos vigilen un ramat de xais. Al fons, entre muntanyes, uns gossos no deixen acostar els llops a la ramada. La descripció de l'estampa és detallada. L'expressió facial dels pastors és rudimentària i estereotipada. L'espai exterior no pretén reproduir la natura sinó mostrar els ambients en què es mou el pastor. He vist algunes edicions de la "Relació" que incorporen altres gravats. Aquests gravats pertanyien al fons de les impremtes i s'usaven a cada reimpressió.

Mètrica, estil, llengua i edició

Majoritàriament la "Relació" és escrita en versos heptasíl·labs i tetrasíl·labs, sovint atriats, encara que són nombrosos els versos solts. El poema comença amb una tirallonga de versos heptasíl·labs, alguns amb la rima a/b/b/a, un vers de molta tradició en la cançó popular i en els romanços. La forma mètrica predominant és la codolada,¹¹ que apareix

sovint en la poesia popular catalana d'altres centúries i en la poesia narrativa del segle XIV. L'alternança de versos llargs i curts infon a la narració viva i moments plens de vida. L'autor de l'obra pertany al domini del català oriental pel tancament que fa o/u: "nudrir", "cuberta", "butifarra", "tofunas". Assenyalo alguns castellanismes: "espacio", "palacio", "luego", "enfado", "cayado", etc. Els vulgarismes, col·loquialismes, frases proverbials: "colcom", "gotlla", "merda del diable", "tirant solfes per detràs", "qui tenga set que bega"; "qui té mal ja se'l gemega", "què més, Flandas!". Bona part del llenguatge específic del món dels pastors va ser recollit per Joan Amades en el seu treball "Vocabulari dels pastors", *Butlletí de Dialectologia Catalana*, XIX, pp. 64-240.

Per a aquest treball he tingut en compte un exemplar de la *Relació nova...* (Manresa, Imp. y Llibreria de Pau Roca, 1864, 8 pàgs). Dels que he vist és l'únic que conté, per conclusió, la "faula de un pastor y sas ovel·las". L'edició respecta els trets fonètics, morfològics, sintàctics i lèxics de l'original. Regularitzo majúscules, minúscules, l'accentuació i la puntuació.

Objectes de fusta treballats pels pastors, pertanyents al Museu Etnogràfic de Ripoll (dibuix del llibre de Salvador Vilarrasa *La vida dels pastors*).

TEXT

**RELACIÓ NOVA /Y MOLT CURIOSA/ DE LA VIDA DELS PASTORS/,
en què se manifestan los treballs y grans/ combats que tenen quant
los ix lo llop, y lo molt/ alegre y divertida que és llur vida**

Alguns han dit que·ls pastors
tenen la vida penosa;
mes jo dich que és més gustosa
que la vida dels senyors.
Perquè si bé és veritat
que pateix molt lo pastor
en lo ivern; mes en assò
ja hi està acostumat.
Y més lo pastoret
del fret se'n burla y se'n riu,
que abrigat ab la samarra,
tot temps per ell és estiu.
Sols pateix en temps de neu
dels ayres frets la inclemència;
mes si ho pren ab paciència
té gran mèrit devant de Déu.
Lo pastor, si quant nevava
plorava de sentiment,
en arribar al estiu,
riu, canta y està content;
y tan alegret,
que ja se burla del fret
y se'n xauta,¹²
perquè ell en sonant la flauta,
los seus cabrits
saltan ab grans alarits¹³
de roca en roca:
després, aplícan la boca
a la mamella;
y és una maravella
veure'ls mamar:
¿qui·ls ha pogut ensenyar
lo que vull dir?
La llet saben fer venir

de tal manera
que a la mare verdadera
no li sab greu!
Assò ningú sinó Déu,
que tot ho sap,
los ensenya, que ab lo cap
fassan venir
la llet que-ls ha de nutrir.
Ditxós pastor,
que alabant al Criador
ab melodia,
canta de nit y de dia
ben humorat,
ab lo ayre purificat
de la montanya,
més content ab sa cabanya
de poch espàcio
que lo Rey en son palàcio;
y és cosa certa,
que, abrigat ab sa cuberta,¹⁴
dorm ell millor
que en son llit lo Emperador.
La taula, sí, no és molt rica,
mes may li falta musica,
que las ovellas
li'n fan sempre ab sas esquellas,
y és tant suau,
que si bé ho reparau,
y sou pagesos,
no negareu descortesos,
lo que jo dich;
perquè lo pagès més rich
no n'usa de altra;
y quant aquesta li falta
està molt trist,
com jo mateix ho he vist.
Mirau donchs si és ben sonora
la musica, que quant plora
sol fer lo anyell,
y me assegurà un bon vell

de experiència,
que ja may sa paciència
se cansaria
de escoltar la esquelleria
de sos moltons:
per abreviar rahons,
ninguna bèstia
li causa al pagès molèstia,
com sia sua,
vent-los remenar la cua:
ja se sab
que ls vells remènan lo cap,
y fan lo sort,
si per cas res de sa cort
los demanau,
luego gíran la clau.
Mes tornem al pastoret,
que està content y alegret
si en lo sarró
li pòsan colcom de bo:
lo que s'o guarda
per brenar en la tarda
prop de una font;
y si després li ve son
se posa a jàurer
en terra, sens por de càurer.
Dessota de un pi o de un roure
allí se posa a recòurer:¹⁵
però lo gos,
perquè ell tinga bon repòs,
està vetllant
y lo desperta lladrant
al cap de una hora.
;O, que vida tan senyora
té lo pastor!
Gran enveja li tinch jo
en temps de estiu;
perquè lo pastor no viu
tant molestat,
com aquells que en la ciutat

sufrim calor.
O, ditxa la del pastor!,
perquè en las nits
no li pícan los mosquits
ni la xinxa abominable,
que además de sas picadas,¹⁶
put y llansa tals bravadas
com la merda del diable.¹⁷
Las pússas no las coneix,
ni sas molèstias pateix,
perquè està franch
de que li bègan la sanch.
Lo pastor dorm entre pells,
fent-li música los aucells¹⁸
grans y xichs;
aquestos són los musichs:
lo gamarús, lo cucut,
lo tort, la merla y puput;
també la gotlla y perdiu
que càntan tot lo estiu:
lo gaig, lo grill, la garsa
y-l petit rei de la barsa;¹⁹
més lo mussol
desafia al russinyol,
y és un totxot:
millor canta lo pigot,
la cugullada,
que canta en la matinada;
la cadarnera
refila en la primavera;
mes la guineu,²⁰
com ja li falta la veu,
per ser tant vella,
fa de mestre de capella;
y ab sa gran cua
més llarga que un coll de grua,
porta lo compàs,
tirant solfas per detrás;
y diu la puput.²¹
— axò és per *mi, sol, fa, ut*;

y per ma cresta,
que anirà bona la festa,
solfas en l'ayre,
sia per clau de *becayre*,²²
de *bemoll*, o de *natura*;
més assò és una locura,
que no és del cas,
despertem al pastoràs [162]
que ja és hora que deixi-l jas.—
Aquí respon la rabosa:
—sí, que temps ha que reposa.—
Heu, Jaume-Guillem!,
desperta't, que brenarem.—
Quant lo pastor ha dormit prou,
si aquella tarda no plou,
antes de gustar la brena
tota la ramada mena
per los paratges més alts;
los borrechs, los primals
y las ovellas,
ab sas veus y sas esquellas,
tots li fan so.
Aquí trau lo bon pastor
lo seu rosari,
son llibret y escapulari;
y no són rahons,
que fa sas devocions²³
molt devotet;
després llegeix un ratet
de la Doctrina,
meditant la Llei divina
ab devoció:
aquest sí que és bon pastor!
Després, donant una vista,
del sarró passa revista,
procurant no se floresca
lo pa, y pren una llesca
de formatge o butifarra,
y per més que tinga barra
no se olvidarà del gos,

tirant-li també son tros
y algun bocí mastegat
al moltonet enflocat,²⁴
a l'esqueller y al manyach.
Després gira per un bach,²⁵
y va per los serradets
buscant tòfunas y bolets,
maduixas, gerts, rovellons,
socarrenys y moxarnons,
per regalar las minyonas,
que solen ser bellaconas;
y·l pastor que no·u fa axí,
may li dónan gens de vi.
Ab estas trassas y manyas,
ha de guanyar las tacanyas
de las mestressas,
que solen ser bonas pessas;
y és cosa clara,
que no per sa bona cara
(que a vegadas és molt mala)
lo bon pastor las regala.
Quant lo sol lo fa suà,
diu: —Ja és temps de morrià;²⁶ [217]
reposem una estoneta,
cantant una cansoneta
y fora bruixas,
que tenint jo pa y maduixas,
no me espanta
la caló, encara que és tanta;
qui tenga set que bega;
qui té mal ja se'l gemega.
Què més, Flandas!²⁷
Jo no envejo a las gurmandas²⁸
de las cuineras,
que són unas putineras;
jo estich content,
y renego de la gent
que van cansats
detràs de sas vanitats,
per replegar

lo que morts han de deixar.
Y puig és cosa notòria,
que puch alcansar la glòria,
que han alcansat
altres del mateix estat,
no penso mudar de ofici;
y si jo no'm dono al vici
seré un sant;
y valga'm lo Esperit Sant,
y sa gràcia,
que demano ab eficàcia,
me ajudarà,
y sempre me assistirà,
si jo me ajudo;
y me donarà salut
y algun cabal,
per no anar al hospital;
y si acàs hi vaig
no me ha de causar empaig;
perquè ja sé,
que no seré jo al primer²⁹
ni tampoch seré al derrer:
axí ho digué aquell gavatx.³⁰
Com jo no tinch camps ni artigas,
en fer mitja y camalligas,³¹
filosas y debaneras,
collars, llossas y culleras,³²
està la mia ganància,
y en Déu poso ma confiança:
si Ell fa que no se'm frústia
aquesta tal qual indústria
que jo tinch en parar llassos,
no me racaran los passos,
perquè a mi ningú me priva,
(ans bé lo amo diu que-u fassa)
que-m vaja a vèndrer la cassa
quant agafo alguna griva,
o bé algun tort,
per fer-me'n dir bé en la mort;
perquè rectors y vicaris

no càntan aniversaris
si no hi ha mel,
mes en sabent que hi ha moma,³³
lo capiscol prest entona
*In Exitu Israel.*³⁴

Y tals com ells són los frares,
puig frares y capellans
sempre se dónan las mans,
jo crech que tots són confreres,
y axí que prèngan candela,
perquè és costum,
que la Iglésia dóna llum
a tota la parentela.—

Estas y altrás cosas més
sol dir lo pastor entès,
y tocant las castanyollas,
salta y fa mil cabriolas;
jugatejant,
passa la vida cantant.

O, què vida!, [294]
no la té millor una dida
ni una partera,
ni lo rich de més alta esfera;
mes lo treball
és quant al mitg de algun vall
li hix lo llop;
que sempre sol eixir de prop,
com llop en falla;
y si és llop vell, és tan gran maula
y tant brivó,
que sempre ix de traydó,
al descuydat,
aquí entra lo combat
dels bons pastors;
però si ells crían gos
o algun mustí,
bé pot lo mal llop venir
que ab gran enfado
li rebàtan lo cayado
y la gorra,

y crídan: —foch a la borra,³⁵
al llop, al llop,
aquí puja, aquí passa,
la bestiassa!
foch a la cua; té, Lleonet;
té Colom, té Mustí;
aquí, aquí:
aquí passa lo traydoràs!
No-n tastaràs
del meu ramat;
mal foch te hagués cremat,
llop pudent:
tocau-li a somatent,
perquè antany
se me'n portà aquest tacany
tres cabrits y una cabra.
O!, si tingués un sabre,
y una escopeta,
jo-t faria la garceta,³⁶
bestiota!
Ni un anyell ni una cabrota
no te n'has sabut portar?—
Després se posa a xiular, [337]
y lo ramat
se posa tot apilat;
y ell al punt
los conta de un a un;
si per ventura
ne troba algun de fretura,
ell se posa a arria'l,
com si volgués donar sal;³⁷
y si falta alguna ovella
la reclama ab una esquella,
y si no és morta,
molt prest la troba y la porta
ab las demás.
Pren lo fluviol després,
y si no, lo grall,
y per descans del treball
ell sona un poch:

luego gira y encent foch,
y pren coratge,
arrancant de son formatge,
y un tros de pa;
de aquest, sopas ne fa;
y en estant tip,
juga un poch ab lo cabrit
de la esquellera;
mes lo gos està al darrera,
llepant lo plat
en què lo pastor ha menjat
la sopa ab llet;
y com la sopa fa set,
se'n va a bèurer;
y després se posa a sèurer,
dient al gos:
—A fe, que has tingut bon cos
y gran batalla:
no-t fàssan por la canalla
dels llobarrots,
que tots ells són cobardots;
sempre lladra[r];
y puig portas bon collà,³⁸
no-t fàssan po:
té, menga't aquest crostó.—
Quant lo sol se'n va a la posta,
a la cabanya se acosta,
y toca la retirada;
y si troba un camarada
li conta al cas,
y li diu: — Bernat, sabràs
que aquesta tarda
si no hagués fet bona guarda,
lo llop hauria pillat
un moltó del meu ramat;
però te fas a sabè,
que no se n'ha portat re:
gràcias a Déu:
que no'm renyarà lo hereu
ni la mestressa,

perquè jo ab tota pressa
 lo he haucat,³⁹
 y lo llop se n'és anat
 tot aturdit,
 y lo gos lo ha perseguit
 fins a la serra;
 Déu te guart de semblant guerra,
 que del llop sols se n'escapa
 qui li sab tirar la capa
 y la gorra;
 si cridas: —foch a la borra—,
 no hi ha perill
 del llop, que fuig com un grill.⁴⁰
 Anem, que és tart:
 —Bernat, adéu: Ell te guart;
 sopa de gust,
 que jo després de tal sust⁴¹
 no puch menjar;
 ara me'n vaig a triar
 tota la cabridalla
 y tota l'altra canalla;
 perquè al matí
 las donas púgan munyir,
 que de mató y xarigot
 me-n tinch de fer un escot.⁴²
 Déu te done bona nit,
 un bon sopà y un bon llit;
 demà nos veurem.—
 Y luego diu: —anem, anem,
 Bitassà;
 mal viatge lo bestia;
 anem Borrech, anem Primal,
 entreu cabras, al corral
 com los matxos al hostel,
 anem que jo vull sopà,
 anem, anem, Bitassà.—
 Quant lo pastor està sopant, [431]
 sos amos van preguntant,
 y dient: —Jaume-Guillem,
 ¿avuy habeu vist lo llop?—

Ell respon: —mal foch lo crem,
a fe que me ha eixit ben prop!—
Respon lo vell:
—Se n'ha portat cap anyell?
—No, no padrí:
axò m'o deveu a mi
y al meu gos,
que se és mostrat valerós.—
Diu lo avi: —Guillem, menjau,
acostau-li lo meu porró.—
Mes com la barba li cau,
se escusa lo bon pastor,
dient: —padrí,
jo no so gurman del vi;
viscau molts anys;
estimo molt la Mercè,
y sempre desitjaré
que vós viscau anys y panys.—
Ohint lo vell tals notícias,
posant la mà a la butxaca,
dóna al pastor per albrícias⁴³
un parell de rals de plata.
Y ben entès,
que encara sé ahont n'i ha més,
Guillem, per tu,
mes no u digas a ningú;
y si ets savi,
tindràs bon padrí de l'avi,
y lo endemà
li dónan bon esmorsà.—
Ditxós pastor!,
ja li pòsan al sarró
més companatge;
de cansalada y formatge
tant com vol.
Després que és eixit lo sol, [470]
la Catarina,
las noyas ab la padrina
van a munyir;
ell també hi vol assistir

per ajudant,
puig lo atípan com un jan.
A vegadas bé lo enfàdan
perquè ellas may acàban,
y en acabant,
se'n torna lo pastor, xiulant
per las montanyas,
buscant bolets y castanyas.
Y jo ab assò [483]
concloch la relació
de la vida del pastor;
que si ell té rebadà,
per cert, li pot envejà
un cavallé
y l Rey de Espanya també.
Y finalment,
lo pastor està més content
ab son estat,
que lo bisbe ab son bisbat,
per lo tant, dich,
y de assò no me'n desdich,
que la vida dels pastors
val més que la dels senyors
y és més quieta.
Y finalment lo poeta,
que de cansat no pot més,
al auditori demana
perdonen de bona gana
las faltas que ell ha comès;
y axí, senyors,
perdoneu-me tants errors;
y si voleu tenir bona vida,
procureu la referida:
fàssan vida de pastors.

Vaquer del Pirineu (1918).
Fotografia de Tomàs Carreras
i Artau (Arxiu d'Etnografia i
Folklore de Catalunya).

PER CONCLUSIÓ:⁴⁴

(Se refereix a una faula de un pastor y sas ovelles).

Lo qui és infamat per mentider, encara que diga veritat no és cregut, sobre lo qual és de mirar en esta faula. Pasturant un pastor ses ovelles en lloch eminent y bo y alt, moltes voltes cridave “socós”, per burlar-se dels que a l’entorn treballaven, dient: —Ay dels llops! Y ohint la exclamació, los que eren en la comarca, deixant sos treballs, venin[t] per socórrer-lo y no trobant ningun llop, tornaven-se per a sos treballs. Lo pastor posave algunes excuses, dient que los llops eren fugits per parts amagades.

Y com aquell mosso agués feta aquesta burla per joch moltes vegades, un dia verdaderament lo llop entrà en les ovelles, y així comensà de cridar lo fadrí com altres vegades demanant socós y dient: —Ay dels llops!-, mes los treballadors, pensant que-s burlaba com les altres vegades, no cuidaren de socórrer-lo; y així lo destruí y matà quantas ovelles volgué. Y això li seguí en aquell pastor mentider: perquè altres vegades havia mentit, no'l cregueren quant deya veritat y demanava ajuda. Demuestra aquesta faule, que lo mentider encara que diga la veritat no és cregut.

Notes

1. *Vida dels pastors. Relació nova y molt curiosa en ques manifesta los treballs y grans combats que tenen quan los ix lo llop, y molt alegre y divertida que es llur vida.* Barcelona, 1858. Podríem dir que, dels pastors, se n'ha parlat sempre, i que la bibliografia sobre el gènere o costums és molt extensa. La cançó popular catalana ha recollit innumbrables testimonis del feinejar i de la vida dels pastors, molts dels quals s'han integrat en el "Cicle Nadalenc" que narra l'adoració dels mags i pastors al nen Jesús. En aquest context voldria deixar constància d'un treball, poc conegut, de Jordi Pere Cerdà, «La vida dels pastors segons la cançó popular» (*Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des P.O.*) Volum 94, 1986, pp. 51-87. El llibre de Salvador Vilarrasa i Vall, *La vida dels pastors* (Maideu, Ripoll, 1981 -reedició-), al qual fem referència en aquestes pàgines, és encara de lectura obligada per entendre millor la vida dels pastors amb llurs costums i creences. El seu autor, a més de publicar en l'apèndix I un vocabulari d'expressions pastorívoles, enriqueix el llibre amb cançons folklòriques, gravats i fotografies.
2. Hem vist altres romanços que narren la vida i miracles d'altres estaments, molt soferts i nombrosos alhora, com ara el món dels oficis o la vida dels pagesos: *Cansó nova de la vida y costums dels pagesos* (Imp. de J. Tauó, Barcelona, 1859). *Coblas novas en las que se tracta de las penalitats dels pagesos / respecte del bon estat dels señós; com lo demás que veurá el curios lector* (És propietat de Gabriel Vigo. Impremta de Joseph Torras, Barcelona, 1858). *Cansó nova de la vida y costums dels pagesos.* Impremta de Llorens, Barcelona.
3. «Relació de la vida del pastor». Edició de Pere Vidal, Perpinyà, 1888. Fascicle V del *Cansoner Català del Rosselló i de Cerdanya*, 1888, 28 pàgines. Abans, però, l'havia publicat en un fulletó de *Le Papillon. Journal humoristique, littéraire et artistique* (1885), de Perpinyà. Aquesta edició de Vidal ha estat comentada, reproduïda i traduïda al francès per Marlène Albert, André Cabrol i Jean-Pierre Piniès en el seu llibre *Bergers et Troupeaux en Languedoc et Catalogne.* Garae, Carcassona, 1985. Els autors consideren que la versió recollida per Vidal té alguns defectes, li manquen alguns versos, presenta alguns passatges de difícil comprensió, donat que fou recollida de viva veu, amb totes les reserves que això comporta. Els editors, tal com va fer Vidal, divideixen la «Relació» en XXX estrofes, algunes molt desiguals, que al meu entendre entorpeixen la lectura de la narració. Aquesta divisió convencional no apareix en cap de les edicions, impreses, consultades.
4. Pierre Vidal sosté que les referències que l'autor fa al "Rey", l' "Emperador" i, "Flandes" són al·lusions a l'època i regat de Carles V d'Espanya.
5. *Folklore de Catalunya. Cançoner.* Selecta, Barcelona, 1979. [*La vida dels pastors.* pp. 442 i següents.] *Costumari Català,* volum 5. Salvat-Edicions 62, Barcelona, 1983, pp. 308 i següents.
6. Vegeu el llibre de Salvador Vilarrasa i Vall, *La vida dels pastors* (Impremta Maideu, Ripoll, 1981 -reedició-), que és la millor introducció que hi ha per a l'estudi d'aquest col·lectiu.
7. Aubert, Olot, 1985, pp. 75 i següents.
8. La portada de l'edició olotina diu: *Relació nova, y molt curiosa, de la vida dels pastors; en que se manifestan los treballs y grans combats tenen quant los hix lo llop y lo molt alegre, y divertida es llur vida.* Per Miquel Costa, estamper y llibretter, Olot, p. 81.
9. Exemplar a la Biblioteca Nacional de Madrid.
10. Galf Boadella, Montserrat: *Imatges de la memòria.* Alta Fulla, Barcelona, 1999.

11. Rossich, Albert: «La codolada, una forma mètrica catalana», dins *Estudis Universitaris Catalans, XXV. Miscel·lània Ramon Aramon i Serra*, III, Curial, Barcelona, 1983, pp. 473-488.
12. Xautar-se: riure's, burlar-se (Rosselló, Conflent, Vallespir, Cerdanya, Garrotxa, Lluçanès).
13. Alarits: crits molt forts, expressius.
14. "El jas [del pastor] consisteix en unes quantes pells d'ovella que les embolcallen amb una o més cobertes blanques de drap gruixut, com les que usen els traginers per abrigar els matxos quan plou [...]" Vilarrasa, p. 19.
15. Recoure: meditar les idees o sentiments.
16. 'a més', 'a part d'això'.
17. Hi ha una goma molt pudent, anomenada popularment "merda de diable". Es treu d'una planta anomenada asafètida.
18. Salvador Vilarrasa parla, en el capítol VI de l'obra esmentada més amunt (p. 154) del que diuen els ocells: "Això els porta a conversar sobre el què al seu entendre diuen alguns ocells." Recordem les diverses cançons catalanes amb el títol "El cant dels ocells".
19. Barsa: planta espinosa de la família de les rosàcies.
20. La guineu és present en tots els bestiars medievals. És un mamífer astut i malintencionat que té fama de fer pudor. Com que és la més vella del lloc, és la mestra de capella.
21. La puput és un ocell amb fama de peresós. En el llenguatge col·loquial mallorquí "anar de puput" significa tenir diarrea.
22. Becaïre: signe musical que serveix per anul·lar l'efecte del bemoll o del diegi, és a dir, per tornar al so natural de la nota que ja havia baixat mig to pel bemoll o havia pujat mig to per l'acció del diegi (DCVB).
23. Com que els pastors, per motiu de la seva activitat, no podien assistir a la missa dominical ni a d'altres oficis religiosos, feien les seves oracions a la muntanya. Al costat del gènere més ortodoxos, s'han conservat certs conjurs i oracions recitades pels pastors com ara el "Prenostre petit", i el "Prenostre del llop", aquest darrer usat com a oració de viatge.
24. Enflocat: guarnit d'ornaments.
25. Un 'obac', un lloc ombriu.
26. Amurriar: ajeure's les ovelles en fer molta calor, amb els caps baixos, fent-se ombra unes a les altres (DCVB).
27. Locució que, en català, no he sabut documentar. Fa referència a la riquesa de Flandes, terra espanyola durant el regnat de Carles V. En el *Tesoro de la Lengua Castellana o Española* de Sebastián de Covarrubias hi llegim l'expressió proverbial: "No ay mas Flandes", "para encarecer una cosa con mucho deleite".
28. Gormandes: cuineres goludes, massa menjadores.
29. Llegiu 'el'.
30. Sobre el mot 'gavatx' vegeu el treball de Germà Colón, *El léxico catalán en la Romania* (Gredos, Madrid, 1976, pp. 187 i següents). El DCVB documenta la paraula en una obra de Vayreda, *La punyalada*.
31. Camalligas: lligacames.
32. Salvador Vilarrasa: *Op. cit.*, pp. 83 i següents. Parla de l'entreteniment del pastor. Alguns fan diversitat de treballs manuals. La major part són objectes fets de boix dels quals el Museu Folkloric de Ripoll en guarda una notable col·lecció.
33. Moma: allò que hom dona o rep per damunt del que pertoca segons llei (DCVB).
34. *In exitu Israel de Aegypto* (Salm 113).
35. Expressió que no he sabut documentar. Es tracta d'un crit d'auxili davant de l'aparició del llop. El diccionari de Pere Labèrnia recull la interjecció "¡borra!", amb la qual s'explicava l'admiració o disgust per alguna cosa.
36. Fer la garseta a la bèstia: tallar-li la crina, pelar-la.
37. Els pastors posaven un grapat de sal escampat damunt de cada pedra perquè les ovelles en mengessin. Després les tancaven a la pleta, "perquè així no perillarà que en haver menjat sal, cap ovella ens escapi a beure, doncs sempre els hi és molt dolent que beguin després d'haver menjat sal" (Salvador Vilarrasa, *Op. cit.*, p. 86).
38. "Quan anaven de camí i quan temien el perill del llop, posaven als gossos un collar de ferro, amb llargues punxes, per tal que el llop no els pogués agafar pel coll, com era el seu instint. D'aquests collars, avui gairebé no se'n troben sinó en els museus" (Salvador Vilarrasa, *Op. cit.*, p. 24).

39. Ahucar: cridar "ahuc!, ahuc!". És el crit que feien servir els pastors per ajuntar les ovelles.
40. Comparança popular per expressar la gran rapidesa amb què es fuig.
41. Sust: surt, temor. El DCVB només el documenta a Mallorca (segle XIX).
42. Fer-se un escot: afartat-se.
43. Albrícias: gratificació per dur bones notícies. Castellanisme. La forma catalana correcta és "albíxera" o "albíxeres".
44. Aquesta conclusió només figura en algunes relacions. És un afegit amb un clar to moralitzant, de referències bíbliques.

Josep Ribot